

Стратулат Наталія Вікторівна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент;
Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЛЕКСЕМА «КОРУПЦІЯ» ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Досліджуючи природу мови, зокрема і правничої, науковці у своїх працях (В. фон Гумбольдт, І.А. Бодуен де Куртене, Л.В. Щерба, М. Хомський, Д.М. Шмельов та ін.) визначають динамізм мовної системи як її незаперечну і очевидну властивість. Його природа базується на тому, що в основі актів комунікації, засобом практичного здійснення яких є мова, лежить відображення людиною навколишньої дійсності, яка сама знаходиться в постійному русі та розвитку. Тобто імпульси змін виходять від історично змінюваного середовища, у якому функціонує мова.

Сьогодні життя соціуму піддається суттєвим якісним змінам, які зумовлені суспільним прогресом. Соціальні перетворення в країні, створення нової державності, яка по-новому впливає на комунікативні сфери, процеси демократизації суспільства, стрімка науково-технічна революція, зміна економічної та політичної ситуацій в країні сприяють виникненню великої кількості нових понять, явищ, об'єктів, породжують нові форми суспільних відносин. Це, зі свого боку, є потужним чинником стимуляції появи нових словесних знаків, які відображають об'єктивну реальність у сучасних умовах розвитку суспільства, пов'язану, зокрема, із соціально-політичним життям. Лексико-семантичні інновації, що виникли в період останніх десятиліть, є номінативним наслідком зазначених вище змін в соціумі.

Проте процес збагачення та перебудови мови обумовлений не лише її відгуком на прогрес та особливості суспільства, реалізацію його комунікативних потреб, а й принципами організації самої мови. Мова виявляє внаслідок цього подвійну залежність своєї еволюції: від середовища, у якому вона існує та її внутрішнього механізму її влаштування. Тобто все нове, що вносять суспільні умови, які змінилися, підпорядковане внутрішній організації лексико-семантичної системи та її законам [2]. Під впливом соціальних та власне мовних факторів система мови налаштована змінюватися та перебудовуватися, відображаючи актуальну дійсність.

Основні зміни в лексичному складі мови, обумовлені зовнішніми та внутрішніми чинниками, відбуваються саме в тих тематичних сферах, які комунікативно відповідають найважливішим потребам сучасності й відбивають провідні тенденції розвитку суспільства. Саме такою відповідно тематично належною є досліджувана група інновацій суспільно-політичної лексики.

На сьогодні сучасний стан лексичного складу української мови (зокрема лексики, що відображає суспільно-політичні реалії) найбільш повно й ґрунтовно репрезентує найавторитетніша лексикографічна праця – новий тлумачний Словник української мови в 20-ти томах (СУМ-20). Дослідники, наголошуючи на ролі тлумачних словників, зазначають, що в основу цього типу словників покладена «...єдина (реальна) мовна свідомість певного людського колективу в певний момент часу» [7, с. 90]. Матеріалом дослідження слугували нові лексичні одиниці (елементи реєстру (СУМ-20) порівняно із Словником української мови в 11-ти томах (СУМ-11), що сформувалися під впливом суспільно-політичних процесів.

Поява нових мовних одиниць, що ведуть до збагачення й урізноманітнення словникового складу, здійснюється шляхом різних процесів. Інновації, обумовлені «...потребами вираження якихось нових змістів або чіткішого позначення вже відомих об'єктів думки» [4, с. 30–31], з'являються в мові в основному на базі вже існуючих словесних знаків, передусім як власне дериваційні утворення. Нові лексичні одиниці, утворені за рахунок процесу словотворення, завжди були й лишаються основним джерелом збагачення реєстру словника, а також мають важливе значення в оновленні лексики української мови (І. Ковалик, В. Коломієць, Д. Мазурик, О. Мельничук, О. Муромцева, Т. Коць, О. Стишов та ін.). Очевидно, що активне входження нових слів до лексичного складу шляхом деривації зумовлене багатством словотворчого матеріалу української мови, а також закладеним в системі словотвору потенціалом і правилами творення. Таким чином у мові реалізуються регулярні процеси деривації лексичних одиниць, у результаті чого «Діяльнісний характер словотворення виявляється в «кінцевому продукті» цієї діяльності – новоутвореннях того чи іншого часу» [1, с. 201].

Проаналізуємо мовний матеріал СУМ-20, який репрезентує нові дериваційні утворення, що свідчать про розширення словотвірного потенціалу лексеми **«корупція»** як складника суспільно-політичної лексики із зафіксованими інноваційними значеннями та відтінком значення у новому словнику: *«Використання посадовими особами свого службового становища для власної вигоди; підкупність, продажність урядовців і політиків; Розкладання економічної і політичної систем у державі, що виражається в продажності посадових осіб і громадських діячів».*

Звернімо увагу на те, що в реєстрі СУМ-20 зафіксовано тринадцять інноваційних лексичних одиниць словотвірного гнізда з домінантою

«**корупція**». Натомість СУМ-11 репрезентує лише одну одиницю із зазначеного вище лексико-дериваційного гнізда – **корупція**.

Нові реєстрові елементи, представлені в СУМ-20, утворені шляхом таких словотвірних способів: суфіксальним, основоскладанням та префіксальним. На конкретних прикладах розглянемо кожен із активних способів словотворення аналізованої групи новотворів.

Значною продуктивністю в межах суфіксального способу творення нових слів відзначився тип із словотвірними формантами **-ува-**, а також **-ти-**. Новоутворене дієслово **корумпувати** стало словотвірним мотиватором і розкрило дериваційну потужність низки похідних одиниць. Так, від зазначеного дієслова виникли пасивна форма дієслова **корумпуватися**, в утворенні якого задіяний словотвірний елемент **-ся-**, а також пасивний дієприслівник **корумпований**, де словотворчу роль відіграв суфікс **-н-**. Остання лексична одиниця, у свою чергу, мотивувала появу віддіеприкметникового іменника із загальним словотвірним значенням «абстрактна ознака» – **корумпованість**, утвореного за допомогою форманта **-ість-**.

Також активністю в розширенні аналізованого дериваційного гнізда відіграв суфікс **-н-** у процесі утворення прикметників, мотивованих іменником жіночого роду на **-ія** (**корупція**). У такий спосіб з'явилася словесна одиниця **корупційний**, а також із зазначеним вище словотвірним формантом у поєднанні із морфемами **-т-** та **-ив-** лексема – **коруптивний**. Новий дериваційний прикметник, у свою чергу, слугував появі нової прислівникової одиниці, утвореної за допомогою іншого словотвірчого засобу – суфікса **-о-** – **корупційно**.

Серед групи інноваційних дериватів, що виникли шляхом суфіксального способу, варто назвати й одиниці зі словотвірними формантами **-ер-** та **-к-** на позначення осіб чоловічого та жіночого роду за видом (родом) діяльності. Репрезентантами цієї групи є нові слова: **корупціонер** і **корупціонера**. Варто зазначити, що ці реєстрові елементи СУМ-20 фіксує без стилістичних ремарок. Тобто нові одиниці стилістично не марковані: відносяться до нейтральної лексики.

Групою дериваційних неологізмів, що також виявили свою активність, хоча й з меншою продуктивністю, є новоутворення, що виникли в наслідок такого способу творення складних слів, як основоскладання. До цієї групи увійшли такі лексеми, як **корупціогенний** та **корупціогенність**, де друга частина утворених слів **-генний** і **-генність** означає «*Прикметник до ген2*», де слово **ген2** має таку семантику «...визначає появу і розвиток якоїсь ознаки».

У межах префіксального способу творення спостерігаємо такі дериваційні неологізми, які є лексичними одиницями-антогоністами лексеми «**корупція**». Цьому слугував словотвірний потенціал іншомовного префікса **анти-**, що вживається для творення слів із значенням «*протилежний, ворожий чому-небудь; проти*». Словотвірне гніздо із зазначеною вище домінантою розширилося за допомогою таких інноваційних одиниць, як **антикорупційний** та **антикорупційність**.

Звернемо увагу, що активними словотворчими засобами у процесі деривації виявлено як власне українські, так і запозичені елементи словотворення.

З-поміж нових репрезентантів СУМ-20 аналізованого дериваційно-семантичного гнізда з домінантою **«корупція»** (у кількості 13 лексичних одиниць), із огляду на лексико-граматичну належність, найбільшу групу дериваційних неологізмів становлять іменникові утворення – 5 одиниць, меншу частину прикметникові лексеми – 4 одиниці, дієслівних інновацій – 2 одиниці, дієприкметникових дериватів – 1 одинця, прислівникових словесних знаків – 1 одинця.

Варто зазначити також, що дериваційні неологізми поповнили і розширили групу лексики суспільно-політичної належності актуальними мовними одиницями на позначення осіб, властивостей за значенням, абстрактних понять, ознак, дій і процесів, пов'язаних із семантикою лексеми **«корупція»** та ін.

Проведене на основі мовного матеріалу СУМ-20 дослідження дозволяє зробити такі висновки. У зв'язку зі змінами у світі реалій потреба у вербалізації нових понять сприяла продукуванню нових лексем групи суспільно-політичної лексики. Зі свого боку, внутрішня організація лексико-семантичної системи стимулювала розширення номінативного фонду української мови й закріплення його в мовній практиці у вигляді відповідних лексичних форм. Із огляду на структурно-семантичні риси дериваційного гнізда та словотворчий потенціал лексеми **«корупція»** було встановлено, що діапазон цієї групи розширився за рахунок морфологічного способу творення нових слів, зокрема продуктивними виявлено суфіксальний, префіксальний та основоскладання. Дериваційна активність відзначена у таких словотворчих формантів, як **-н-, -ува-, -ість-, анти-, -генний (-генність)** та ін. Найбільшу групу інноваційних лексичних одиниць, що, власне, є закономірним явищем, становлять іменникові та прикметникові утворення.

Як перспективу подальшого дослідження вбачаємо аналіз текстів сучасного законодавства в аспекті відображення семантичної валентності лексеми **«корупція»** (і похідних від неї) з іншими лексичними одиницями, що у свою сергу, утворюють словосполучення, зокрема терміносполуки, виникнення яких взаємообумовлене нерозривним зв'язком зовнішніх і внутрішніх закономірностей динаміки мови, яка набуває відповідних рис сучасної епохи.

Список використаних джерел

1. Земская Е. Словообразование как деятельность. Москва : Флинта, 2014. 220 с.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2004. 129 с.
3. Коць Т. Аксіологічний і часовий виміри мовної норми. *Українська мова*. 2017, № 4. С. 42–50.
4. Мельничук О.С. Розвиток мови як реальної системи. *Мовознавство*. 1991, № 2, С. 22–34.

5. Словник української мови : в 11-ти томах. <http://sum.in.ua/>
6. Словник української мови : в 20-ти томах (1–11 томи). <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=57199&page=1822>.
7. Широков В.А. Феноменологія лексикографічних систем. Київ : Наукова думка , 2004. 324 с.

Стрельбицька Лілія Миколаївна,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук,
професор;

Стрельбицький Микола Павлович,
головний науковий співробітник
Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук,
професор

ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Методологія оцінювання корупційних ризиків в запобіганні корупції на даний час є чи не найменше розроблена наукова проблема, яку фахівці постійно чомусь обходять. Достатньо звернутись до матеріалів щорічної Міжнародної науково-практичної конференції на тему: «Реалізація державної антикорупційної політики у міжнародному вимірі», що традиційно проводиться МВС України, НА ВС, Консультативною місією ЄС в Україні, НАПр.Н України, ГС «Центром запобігання та протидії корупції», які містять сотні наукових доповідей і повідомлень. Але серед них за останні три роки лише три матеріали(по одному в кожному році) присвячені методології або методиці оцінювання корупційних ризиків.

Чимало сучасних наукових досліджень феномену оцінки вітчизняної корупції присвятив академік НАПрН України О. Костенко. Це дало йому підстави дійти висновку, що США та ЄС спочатку недооцінили всієї складності корупції в Україні, сприйняли її стандартно з міжнародних позицій. Більш детальне її вивчення змусило керівництво США та країн Євросоюзу більш стримано ставитися до виділення інвестицій, фінансової допомоги Україні, практичної реалізації її євроінтеграційної перспективи. Українська корупція має суттєві вітчизняні особливості. «Це грізний симптом тяжкої хвороби, що вразила українське суспільство. Лише правильно розуміючи особливості цього явища, можна йому ефективно протидіяти. Корупція є у будь-якій державі, але в Україні вона має особливість – це здатність зводити нанівець будь-які спроби звільнитися від системної соціальної кризи, яка вразила наше суспільство.

Сьогодні в Україні корупція – це не просто ізольоване явище, а органічний наслідок (і симптом) фундаментальної соціальної кризи в